

Boris Pahor

VREDNOST MANJŠINSKIH KULTUR

*Zaupam v vrednost majhnih
narodov. Verjamem v
vrednost majhnih števil.
Človeštvo bo rešila
peščica ljudi.*

André Gide

Zgornji Gidov citat si je avtor tega referata prisvojil že pred nekaj desetletji, ko ga je brez obotavljanja uporabil, zato da bi s pomočjo nesporne osebnosti, kakršna je bil francoski pisatelj, podkrepil prepričanje, da bodo entitete, ki se imenujejo manjšinske, prej ali slej uveljavile svojo identiteto. Šlo je za način razmišljanja, ki je pomenil plavanje proti toku, ker je razvoj tehnike dvajsetega stoletja napeljeval na misel o uniformnosti planetarnih razsežnosti. In prepričanost o tem, da bodo »majhni« utrdili svoje obstajanje, je po eni strani temeljila na zahtevi, s pravom, da naj podprti ne bi smeli biti odvisni od močnejšega in večjega; po drugi pa jo je podpirala zavest, da bo masovnemu uniformiranju sledil antitetičen proces, ki bo – v nasprotju s homogenizacijo – branil prednost posameznih individualitet.

Izjemno spodbudna je ugotovitev, da se do podobnih zaključkov lahko pride tudi po drugačnih poteh, kakršna je na primer pot Leopolda Kohra, profesorja na portoriški univerzi, ki s svojo »teorijo dimenzij« ugotavlja, da socialna revščina zavisi od velikosti držav. Njegovo delo, ki je izšlo v Londonu z naslovom *The Breakdown of Nations*, si zasluži, da ga omenimo prav zaradi sistematične in mnogostranske obdelave razlike med življenjskimi pogoji v makrodržavah in tistimi, ki kvantitativno zaostajajo. Predvsem ga zanima ekonomsko-socialno stanje, kar pa ne preprečuje, da bi to, kar zadeva življenjske pogoje, ne veljalo tudi za kulturo.

In prav na osnovi bogastva kulturnega življenja v državah majhnih ozemeljskih dimenzij avtor dokaže pravilnost svoje teorije. Filozofija in umetnost v grških mestnih državah, književnost, slikarstvo, arhitektura v obdobju italijanskih kneževin, poezija, glasba, arhitekturna vrednost stvaritev v majhnih državah nekdanje Nemčije – nam jasno kažejo, kako se prostorska omejenost kakšne državne entitete kompenzira z izjemno umetniško ustvarjalnostjo. Še več, avtor dokaže, da je tudi škoda, ki jo povzročijo negativni dejavniki, manjša, če je njen razvoj prostorsko omejen: diktatura na primer bi bila nujno omejena in poleg tega bi jo zaježila nepredirnost sosednjih držav.

Kohrovo delo se zato nanaša na države, ki so postale ozemeljsko velike s tem, da so se odločile za uporabo sile, ne pa narodov nasploh. Tako avtor brez težav

naštevava razne »majhne« narode, ki so bili material, iz katerega so se formirale Anglija, Francija, Nemčija, kajti, pravi Kohr, »niti ena sama regija teh velikih držav ni sama od sebe sprejela združitve z drugimi. Vse so bile k temu prisiljene s silo in skupaj jih je bilo mogoče obdržati samo tako, da so jih razdelili v grofije, v okrožja (Gauje), v departmaje« (str. 367).*

Kot je bilo rečeno, Kohra zanima predvsem revščina. Njegova razprava želi pokazati, da bi federacija entitet majhnih razsežnosti rešila glavne ekonomske probleme našega planeta. Seveda ni na nas, da bi na široko razpravljali o tem problemu, ki ne sodi k temi, določeni za to srečanje, vendar ni nobenega dvoma, da se Kohrova zastavitev kot nalašč sklada z vprašanjem, ki nas zadeva.

Pojasniti pa je treba, da se pri razpravljanju o »manjšinskih« kulturah ta izraz ne nanaša – kot bi moralo biti jasno – na njihovo resnično vrednost, ampak na njihov posebni položaj. Gre bodisi za kulture pravih etničnih ali nacionalnih skupnosti, ki v posamičnih državah še niso priznane, bodisi za kulture skupnosti, živečih v državah, kjer so označene kot »manjšine«, čeprav v mnogo primerih te »manjšine« štejejo milijone ali celo desetine milijonov pripadnikov, kot npr. Kurdi. Logično je, da je v tem primeru »manjšina« narod, ki je razdeljen med več držav, in jo moramo zato uvrstiti v kategorijo državno nepriznanih etničnih ali nacionalnih skupnosti. In ni jih malo. O tem je bila na tem mestu priložnost razpravljati lani, na srečanju, namenjenem temu vprašanju. In bila je tudi priložnost za obžalovanje, da se intelektualci, predvsem pisatelji, na splošno ne zanimajo za stanje nepriznanih jezikov in skupnosti, ki jih opazijo, če jih opazijo, šele takrat, ko pride do konfliktov. In tudi takrat, namesto da bi iskali temeljne vzroke za spopadanja, namesto da bi se poistovetili z reakcijami, ki izvirajo iz človeških globin, so ogorčeni nad impulzivnostjo odpora ali upora.

Toda ker smo si zadali, da bomo govorili o vrednostih kultur – pepelk, imenujmo jih tako, se še enkrat sklicujmo na to, kar pravi Kohr. Njegova trditev je tale: Firenze, Benetke, Ferrara itd., ta mesta so nam dala Danteja, Michelangela, Raffaella, Tiziana itd. Tako so nam države kot Bavarska, Baden, Frankfurt itd. dale Goetheja, Heineja, Kanta, Dürerja, Beethovna itd. Toda če je to res, kot je res tudi glede Tukidida, Heraklita, Parmenida itd., potem je mogoče, da so druge majhne skupnosti, po številu prebivalcev enakovredne nekdanjim mestnim državicam, ustvarile kulturo določene vrednosti. To je mogoče, pravzaprav je skoraj gotovo, le da se o tem nič ne ve, razen v izjemnih primerih, kot npr. takrat, ko Gide verjame v vrednost majhnih narodov.

Gre za *možnosti*, ki pa so bile v preteklosti – kot smo videli – potrjene z zelo prepričljivimi zgledi. Vendar tudi v nam bližnjem času. Če vzamemo v poštev npr. Irsko, ugotovimo, da je bil irski narod še na začetku tega stoletja »manjšinski«, ugotovimo pa tudi to, da je kot tak evropski kulturi dal avtorje, kot so Shaw, Joyce, Yeats in Wilde, kakor pravilno ugotavlja Kohr.

Prva vrednost kultur, ki sta jih zgodovina in politika odrinili, je zato v njihovi razpoložljivosti za to, da jih odkrijemo. Vrednost, ki je po nekaterih plateh še negativna, če hočemo, vendar bo nekega, bolj ali manj oddaljenega (ali bližnjega) jutri kot vsako odkritje odprla nova obzorja. Bolj kot vnovično najdenje teh »majhnih« celin, ki so bile tako dolgo zamaskirane, pa bo pomembna vsebina njihovih identitet.

In ko smo pri vsebinah, pride na dan cela vrsta vrednosti, ki jih »majhne« kulture lahko nudijo kulturni dediščini človeštva. (Tu naj nam bo dovoljeno odpreti

* – Oznaka strani se nanaša na italijanski prevod Kohrovega dela, ki je izšel z naslovom *Il crollo delle nazioni* (Op. prev.)

oklepaj, ki se bo mogoče zdel odveč, toda prav je, da ga postavimo. S tem da damo pridevnik »majhne« v navednice, ne želimo samo – kot je jasno – poudariti njegovo neustreznost, ampak prav nasprotno. Dejansko gre za »manjšinske« kulture v primerih, ko bi – če bi zastavili problem drugače – govorili o tistih entitetah, ki jim je Sergio Salvi v svojem besedilu iz leta 1973 dal oznako »Prepovedani narodi« in v podnaslovu »deset notranjih kolonij zahodne Evrope«. V tem smislu bi ob prvem razkritju glasu takšne kulture, ki bi izstopila iz anonimnosti, lahko šlo samo za sodelovanje, nudenje lastne biti, lastne združenosti z rodno zemljo, lastnega pogleda na svet, ki je iz tega sledil in sledi, lastnih stremeljenj in nasprotij, za nudenje izkušnje dolge poti, ki je najprej vodila skozi trpljenje, preden je prišlo do priznanja identitete.

Ne da bi se preveč motili, bi lahko rekli, da bi vsaka posamezna tako razkrita »manjšinska« skupnost največ prispevala z razlago, kako kljub vsem neprilikam zvestoba lastni biti ni poniknila. Osvetljen bi bil ves kompleks duševnih problemov, ki so posledica zgodovinskih in političnih dejavnikov, in na razpolago bi bilo študijsko gradivo, za katerega se doslej niti specialisti niso zelo zanimali. Kot je že bilo ugotovljeno, je v knjigah o psihologiji težko najti poglavja, kjer bi se obravnavale travme otrok različnih starosti, na primer šolarjev, ki so prisiljeni, da zatajijo lasten jezik, in so, če ga uporabljajo, kaznovani, ne da bi vedeli za razlog svoje »krivde«. Tako je težko najti opis *značaja* tistih, ki so sprejeli to, da so postali izdajalci svoje najgloblje biti. Globinska psihologija, psihologija nezavednega, se je malo ukvarjala s temi travmatskimi oblikami.

Morda bo kdo rekel, da je izraz *vrednost* neustrezen v tistih primerih, kjer gre predvsem za negativna dejstva. Toda z našega stališča, s stališča, ki je v bistvu etično, je zvestoba samemu sebi lahko samo vrednost, tako kot je bil vedno štet za dolžnost boj za svobodo in kot je bil zato spoštovan in postavljen za zgled tisti, ki se je za svobodo bojeval ali se zanj tudi žrtvoval.

Na vsak način je – če pustimo ob strani ta zapletena vprašanja – kultura, ki je bila, da tako rečemo, v senci, bogata z deli, ki častijo pomembnost izročila, lepoto pokrajine, vrednost umetniških del. Tole obilje ustvarjalnosti lahko v zadnjih letih občudujemo npr. v Kataloniji, ki po koncu frankizma slavi svojo avtonomijo s čudovito ustvarjalno vnemo. Tako II. kongres katalonskega jezika ni bil samo zborovanje jezikoslovcev, literatov in pedagogov, ampak narodni praznik, ki so ga slavili na mestnih in vaških trgih s plesanjem sardane in petjem kot v Barceloni, kjer se je zbralo 60.000 ljudi pri cerkvi Sagrada Família, delu Gaudíja, ki je odslej katalonski in ne španski arhitekt, kot trdijo enciklopedije. Isto naj velja za Pabla Casalsa. To pa pomeni, kar zadeva »manjšince«, da bo treba prej ali slej popraviti tudi enciklopedije –.

Posebej pa je treba povedati o tistih skupnostih, ki so na neki način še bolj »manjšinske«, četudi lahko sedaj to besedo zamenjamo z drugimi, ki so prikladnejše: etnične, jezikovne skupnosti; skupine, ki govorijo manj uporabljane jezike; ogroženi jeziki in kulture itd. V omenjenih skupnostih se potem ločijo tiste, pri katerih gre za razširitev ozemlja bližnjega matičnega naroda. Primeri so številni: Baski in Katalonci v Franciji, Provensalci, Tirolci, Slovenci v Italiji, Italijani v Sloveniji in na Hrvaškem, Slovenci in Hrvatje v Avstriji itd. itd.

Te kulture, manjšinske v primerjavi s prebivalstvom, znotraj katerega živijo, doživljajo potrjevanje svojih kultur v matičnih domovinah. To, kar je v večini primerov pomanjkljivo, pa je poznavanje vrednosti teh »majhnih« kultur s strani večinske kulture. Vladam in predvsem ministrom za šolstvo držav za *drugojezičnimi* skupnostmi – izraz je v rabi za Slovence v Furlaniji-Juljski krajini, in radijska

postaja, ki oddaja v slovenščini, je *Radio Trst A* – ni do tega, da bi bila v večinskih šolah poznana kultura tistih, ki so drugačni, ker je vladajočim bolj po volji, da govorci »manj znanih jezikov« še naprej ostanejo v senci, do popolne absorpcije. Tako člen 6 italijanske ustave, ki zahteva zaščito jezikovnih manjšin, čaka na zakon v zvezi z le-to samo šestinštirideset let: 1948–1994.

Vendar bi bilo prav poznavanje *drugega* najboljši protistrup tako proti nerazumevanju in pogosto nadvladi kot – na drugi strani – najprimernejše sredstvo za odpravo pečata inferiornosti, s katerim se navadno skuša ožigosati *drugačne*. Gre seveda za nepravilne sodbe, toda takšen je »normalen« potek stvari kljub dejstvu, da ima kultura teh »majhnih« pogosto vrednosti, ki jih ni mogoče zanikati. To dokazujejo predvsem njihova literarna dela, ki so se uveljavila na evropski ali celo na svetovni ravni.

Veliko težje je življenje tistih skupnosti, ki so etničnojezikovni otoki sredi večinskega prebivalstva: Hrvatje v Moliseju, Albanci in Grki v južni Italiji, da omenimo samo nekaj primerov. Kultura teh diaspor ni brez vrednosti, če pomislimo na izvirnost njihovega izročila, ljudskih pesmi in pripovedk, in pogosto ne manjkajo niti kvalitetna dela sodobnih avtorjev – toda tudi v tem primeru kdor bi moral varovati kulturno bogastvo, raje čaka, da bo *drugačne* prekrila plima, tako da takšni otoki ne bodo več živeli svojega življenja.

Znamenje za optimizem nam nudi ugotovitev, da se je v zadnjih letih interes za ogrožene kulture opazno povečal, tako da se je premaknilo v Evropskem svetu in parlamentu, potem ko so različne organizacije skoraj povsod javnost opozorile na problem in potem ko so pomembna besedila nazorno prikazala situacijo. Med slednjimi je treba omeniti npr. delo Guya Hérauda *L'Europe des ethnies*, katerega tretja izdaja pomeni jedrnat, na bistvo omejen, vendar tehten oris, s pomočjo katerega se lahko poučimo o situacijah, kjer bi se vrednost različnih kultur morala ohraniti in ceniti oziroma, kjer bi se morala ceniti, da bi se ohranila.

Začelo je šestdeset skandinavskih univerzitetnih profesorjev, ki so se obrnili na UNESCO s prošnjo, da bi se skupaj z rastlinstvom in živalstvom ohranili tudi jeziki, ki so ustvarjalci in prenašalci kultur. Ko skušamo ščititi jezike, ki so nosilci skritih dragocenosti, smo torej danes ekologi čisto posebne vrste. Gre za nalogo, ki je plemenita kot še nikoli: da bi se ji posvetili, pa ni treba, da se vkrcamo na Greenpeace in odidemo v daljne dežele kot takrat, ko gre za upor proti iztrebljenju nekaterih živali, ampak smo pogosto lahko pobudniki ustreznih aktivnosti v svoji regiji, na svojem območju, v svojem mestu in morda celo v hiši, kjer živimo.

Uporabljena literatura:

- Denis de Rougemont, *L'avenir est notre affaire*, Editions Stock, Paris 1977.
 Sergio Salvi, *Le lingue tagliate*, Rizzoli 1975.
 Sergio Salvi, *Le nazioni proibite*, Vallecchi 1973.
 Guy Héraud, *L'Europe des ethnies*, Presses d'Europe 1963, 1993.
 Denis de Rougemont, *Lettre ouverte aux Européens*, Albin Michel 1970.
 Leopold Kohr, *Il crollo delle nazioni*, Edizioni di Comunità 1960.
 Sergio Salvi, *Patria e Matria*, Vallecchi 1978.
 Ulderico Bernardi, *Le mille culture*, Coines Edizioni 1976.

Iz italijanščine prevedla Martina Ožbot